

I. ROZPRAWY I ANALIZY

DOI: 10.17951/et.2026.38.341

Lidiia Nepop-Aidachych

Uniwersytet Narodowy „Akademia Kijowsko-Mohylańska”, Kijów, Ukraina

ORCID: 0000-0002-7065-7046

e-mail: idijanepop@yahoo.com

Wzajemne powiązania polskich stereotypów kwiatów i zwierząt: motywacja nazw, zastosowanie, symbolika, działania sprawcze

**Connections between flower and animal stereotypes in Polish:
Motivation, usage, symbolism, and agency**

Abstract: The article is concerned with the connections between Polish stereotypes of flowers and domestic animals as described in the *Dictionary of Folk Stereotypes and Symbols*, at the level of motivation, usage, symbolism, and agency. Since lexemes are verbal exponents of concepts, it can be argued that by examining the interrelations of the relevant stereotypes, we can also observe interaction between the floral and animal conceptual codes. Many common flower names are motivated by animal names or their derivatives. The most frequent occurrence is simple motivation through lexemes that belong to animalistic conceptual code (CC); less frequent is complex motivation (animalistic and anthropological CC; animal and floral CC; animalistic and utilitarian culture CC). In contrast, common names for domestic animals show no examples of motivation through flower names, with the exception of derivatives of the lexeme *bazia* ('pussy willow'). Much more frequent are proper names of domestic animals motivated by flower names. At the level of subject-object relations, flowers are framed as subjects or tools of protective, medicinal, magical, decorative, or beneficial (rarely harmful) actions toward domestic animals, while domestic animals are objects of these actions. Both flowers and domestic animals jointly function as a symbol of the love act relating to the anthropological conceptual code.

Keywords: stereotype; flower stereotypes; animal stereotypes; conceptual code; Polish

Etnolingwistyka kognitywna jest ważnym kierunkiem współczesnego językoznawstwa. Jej twórca, Jerzy Bartmiński, który (w odniesieniu do

badania relacji język ludowy – kultura ludowa) skupił grono współpracowników wokół *Słownika stereotypów i symboli ludowych* (SSiSL), definiował stereotyp jako:

wyobrażenie przedmiotu uformowane w pewnej społecznej ramie doświadczeniowej i określające, czym przedmiot jest, jak wygląda, jak działa, jak jest traktowany przez człowieka itp., zarazem wyobrażenie utrwalone w języku, dostępne poprzez język i przynależne do wspólnotowej wiedzy o świecie (Bartmiński 1996: 9).

Stereotypy są „wycinkami” *językowego obrazu świata*, ten zaś jest „zawartą w języku, różnie zwerbalizowaną interpretacją rzeczywistości dającą się ująć w postaci sądów o świecie” (Bartmiński 2006: 12). Jako że stereotypy – obrazy mentalne, składające się na substancję kodu kultury – na poziomie werbalnym są reprezentowane przez leksemy, można uznać, że właśnie wyrazy pochodne reprezentują więzi między poszczególnymi *kodami konceptualnymi* (KK), które z kolei łączą znaki na podstawie wspólnych treści (zob. Nepop-Aidachych 2025).

W tym studium rozpatrzę powiązania polskich stereotypów kwiatów i zwierząt ujawniające się na poziomie motywacji nazw, zastosowania, działań sprawczych i symboliki. Na gruncie lingwistyki polskiej i słowiańskiej wiele prac poświęcono pochodzeniu nazw roślin, w jednej z ostatnich szczegółowo zaprezentowana została historia badań oraz werbalne przejawy wzajemnego oddziaływania animalistycznego i florystycznego KK (Nepop-Aidachych 2025). Jadwiga Waniakowa poświęciła dwie prace nazwom roślin i zwierząt (Waniakowa 2015, 2021). Włodzimierz Wysoczański z kolei badał elementy roślinnych i zwierzęcych kodów kulturowych (Wysoczański 2023: 716–800).

W tym miejscu skupię uwagę na analizie sposobu opisu stereotypów kwiatów i zwierząt w *Słowniku stereotypów i symboli ludowych* pod red. Jerzego Bartmińskiego i Stanisławy Niebrzegowskiej-Bartmińskiej (SSiSL), w szczególności w zeszytach: 3. (*Kwiaty*) tomu 2. (*Rośliny*) (SSiSL 2019) i 1. (*Zwierzęta domowe*) tomu 3. (*Zwierzęta*) (SSiSL 2024). Przedstawię różnorodne powiązania między kwiatowym i innymi KK na poziomie motywacji nazw kwiatów; zwrócę też uwagę na obecność w tych nazwach zwierzęcego KK. Ukażę, w jakim stopniu są przedstawiane powiązania kwiatowego i zwierzęcego KK na poziomie motywacji nazw zwierząt domowych, zastosowań, działań sprawczych i symboliki. Uwagę skoncentruję na tych właśnie aspektach, gdyż na poziomie innych faset w hasłach SSiSL powiązań takich nie zaobserwowałam.

Używam terminów *kwiatowy KK* i *florystyczny KK*, *botaniczny KK* i *roślinny KK*, a także *zwierzęcy KK* i *animalistyczny KK* jako synonimicznych. Termin *botaniczny KK* dotyczy konceptów wszystkich roślin, *kwiatowy KK* zaś tylko kategorii kwiatów.

I. Wzajemne oddziaływanie kodu kwiatowego i zwierzęcego obserwuję na poziomie motywacji nazw kwiatów (faseta NAZWA w SSiSL). W pracy stosuję kryterium semantyczno-słowotwórcze i wyróżniam: motywację prostą, złożoną i mieszaną. Za motywację prostą przyjmuję sytuację, gdy leksem lub leksemy nazywają pojęcia jednego KK, za złożoną – gdy leksemy reprezentują różne KK, a za mieszaną – gdy leksemy należą do kilku KK jednocześnie albo wykazują pośredni związek z badanym KK (zob. Nepop-Aidachych 2025: 158–159). Każdy kwiat w polszczyźnie (literackiej i gwarowej) najczęściej ma kilka nazw, a skojarzenie z obiektami należącymi do innych kodów konceptualnych zachodzi na podstawie różnych charakterystyk: może to być zarówno podobieństwo kształtu, koloru, liczba części rośliny, jak też np. czas kwitnienia. Podstawy motywacji nazw i przynależność tematu derywacyjnego do określonego kodu konceptualnego nie są tożsame, np.: nazwa *marcinki* jest przykładem neosemantyzacji poprzez odniesienie do czasu kwitnienia rośliny przypadającego w dniu św. Marcina, dlatego temat derywacyjny można uznać za należący do kodu sakralnego i temporalnego.

1. Przyjrzyjmy się nazwom kwiatów zgromadzonych w SSiSL (wszystkie nazwy są przytaczane za SSiSL, dlatego dane bibliograficzne podaję tylko przy nazwie hasłowej).

Aksamitka (SSiSL 2019: 56)

Motywacja prosta:

– KK kultury użytkowej (*aksamit* jako nazwa tkaniny): *aksamitka*, *aksamitek*, *aksamiotka*;

– antropologiczny KK (*Turek* jako nazwa narodowości): *turki*, *turk*, *těrki*;

– botaniczny KK (ponieważ nazwy motywujące należą do kategorii kwiatów i warzyw): *nagetka*, *karafijol*;

– animalistyczny KK (od nazw zwierząt): *gęsiory*, *indyki*, *indorki*, *indyczki*; *byczk*, *byk*.

Motywacja złożona:

– antropologiczny i florystyczny KK (*student* jako nazwa zawodu i *kwiat* jako hiperonim): *studencki kwiat*.

Motywacja mieszana:

– aksjologiczny, atrybutywny i akcjonalny KK (*śmierdzieć* ‘wydzielać nieprzyjemny zapach’, w jednym wyrazie motywującym łączy się ocena zapachu; podkreśla się, że kwiat śmierdzi, czyli wydziela zapach, co oznacza, że kwiat ten ma zapach, więc można to traktować jako jego cechę, czyli atrybut): *śmierdziuch*, *śmierdziuszek*, *śmierdziuszka*, *śmierdziele*, *smroduch*, *smrodziuszka*, *smrodki*, *smrody*, *bździuszka*, *bździuchy*, *bzdziuszki*.

Aster (SSiSL 2019: 59–60)

Motywacja prosta:

– astronomiczny KK (*gwiazda* jako nazwa ciała niebieskiego): *gwiazdosz*, *gwiazdeczki*; *miesiączek*);

- temporalny KK (*jesień* jako pora roku): *jesionki*;
- żywiołowy KK (*iskra* jako część żywiołu ognia): *iskierki*, *jaskierki*;
- geometryczny KK (*krąg* jako nazwa geometryczna): *krążek*;
- kwiatowy KK (nazwy innych kwiatów): *aksamitki*, *wasylek*;
- zwierzęcy KK (nazwy zwierząt): *królik*, *bazielki*.

Motywacja złożona:

- astronomiczny i kwiatowy KK (połączenia dwu tematów: nazwy ciała niebieskiego i hiperonimu *kwiat*): *gwiazdokwiat*;
- leczniczy i botaniczny KK (*ziele* jako nazwa rośliny należącej do kategorii ziół i nazwy choroby): *dymiczne* / *dymieniczne* / *dymionne ziele*;
- temporalny i kwiatowy KK (nazwa pory roku i hiperonim *kwiat*): *jesienne kwiatki*;
- kolorystyczny i liczbowy KK (liczba i hiperonim *kolor*): *stokolory*.

Motywacja mieszana:

- sakralny i temporalny KK (nazwy od imion świętych, które są określnikami czasu kwitnienia): *łukasz*, *jadwiżki*, *michalině*, *michałki*, *marcinek*, *marcinki*, *katarzynki*;
- botaniczny i kolorystyczny KK (nazwa owocu krzewa i odpowiedniego koloru): *granatek*.

Bratek (SSiSL 2019: 63–65)

Motywacja prosta:

- antropologiczny KK (nazwy pokrewieństwa): *bratek*, *bratki*, *bratczyki*, *braciszki*, *siostrzyczki* i *siostrzeńce*, *brat* i *siostra*; *brat* z *siostrą*, *siostra* z *bratem*, *macoszki* / *maceszki*, *maceszczi*, *maceszka*, *sierotki*, *wdówki*; *oczki* (antropologiczny KK, podkod somatyczny);
- temporalny KK (nazwy pór doby): *dzień* i *noc*;
- liczbowy KK (od liczby liści odpowiadającej liczbie *trzy*): *trojanek*;
- kwiatowy KK (przenoszone są nazwy innych kwiatów): *samitka* ('aksamitka'), *fiołek*, *fijotka*;
- KK kultury użytkowej (*masło* jako produkt): *maśluk*;
- akcyjny KK (ponieważ kwiat jest ujmowany jako taki, który lśni, tzn. jako podmiot czynności): *blészczk*, *bleszczek*;
- zwierzęcy KK (nazwy części ciała zwierząt): *ptąszę oczka*, *jaskółcze oczka*, *jaskulę oczę*.

Motywacja złożona:

- sakralny i kwiatowy KK (*kwiat* jako nazwa ogólna roślin należących do kategorii kwiatów i nazwa sakralna): *kwiat Świętej Trójcy*;
- liczbowy i kwiatowy KK (hiperonim *kwiat* lub nazwa kwiatu i określenie ilości): *potrójny kwiat*, *fiołek potrójny*;
- kwiatowy i kolorystyczny KK (hiperonim *kwiat* i nazwy kolorów): *fiołek na połę modry i żółty*;
- kwiatowy, kolorystyczny i liczbowy KK (nazwy kwiatów i złożenie określające liczbę płatków i ich różny kolor): *fiołek trójbarwny*, *fiołek trójkolorowy*, *bratek trójbarwny*;
- kwiatowy, atrybutywny i akcyjny KK (hiperonim *kwiat* i przydawka wskazująca na to, że kwiat *pachnie*, tzn. wydziela zapach, co jednocześnie wskazuje na posiadanie odpowiedniej cechy – silnego zapachu): *pachnąca fijotka*;
- kwiatowy, zwierzęcy (/ kod aksjologiczny) i antropologiczny KK (nazwa kwiatu może być rozpatrywana właśnie jako należąca do KK kwiatowego. Jeśli zaś rozpatrywać pochodzenie nazwy, należy ją zaliczyć do antropologicznego KK. Z kolei określenie *psie*

formalnie należy do zwierzęcego KK, natomiast najczęściej jest ono używane jako zawierające ocenę, czyli 'marne'): *psie bratki*.

Motywacja mieszana:

– leczniczy i antropologiczny KK (nazwa pochodna od nazwy części ciała człowieka, wskazująca równocześnie na co roślina jest stosowana w lecznictwie): *gardłówki*.

Chaber (SSiSL 2019: 72–75)

Motywacja prosta:

– botaniczny KK (nazwa zarośli jest szerszym określeniem należącym do kategorii językowej roślin): *chaber* (spokrewnione z rodziną wyrazów nazywających zarośla, gałęzie, zielsko); *zytny kwiątek* (połączenie hiperonimu *kwiat* i przymiotnika pochodnego od rzeczownika *żyto*, należącego do kategorii zbóż, pozwala zaliczyć nazwę do botanicznego KK);

– KK kultury użytkowej (nazwy różnych przedmiotów kultury użytkowej): *paciornicek*, *szczotarz*, *szczotar*;

– kolorystyczny KK (pochodne od nazw kolorów): *modrak*, *blawat*, *modrak*, *moderek*, *modraczek*, *modrzak*, *modrzyk*, *modrzeniec*, *modrak biali*; *gołębek*; *barwiczka*;

– antropologiczny KK (motywujące nazwy są imionami ludzi, części ciała człowieka): *głowacz*, *wasilek*; *kościan*, *głowacyna*, *głowoc*, *głowaczyna*, *głowacznik* / *głowienka*, *głowianka*; *głowatnik*, *głowacznik*, *gławatnik*, *gławotnik*, *głowacz*; *mikołajczyk*;

– zwierzęcy KK (nazwa części ciała zwierzęcia): *barania głowa*;

– atrybutywny KK (wskazywanie na kosmatość łodygi i poszczerbiony kształt kwiatostanu): *wołoszek*, *wołoszka*, *wołóżka*, *ołoszka*; *szczerbak*;

– sakralny KK (nazwa złego sacrum): *diabolek*;

– temporalny KK (pora doby): *północnik*.

Motywacja złożona:

– kwiatowy i kolorystyczny KK (hiperonim *kwiat* i nazwy kolorów): *modrokwiat*; *modry kwiątek*, *módra kwiatka*, *modre kwiecie*;

– antropologiczny i leczniczy KK (nazwa części ciała, do której leczenia bólu stosowano roślinę): *boligłów*;

– kwiatowy i atrybutywny KK (hiperonim *kwiat* i nazwa właściwości rośliny): *kwiatotrwiał*;

– antropologiczny i akcyjny KK: *stań czelowiecze*.

Fiolatek (SSiSL 2019: 88–89)

Motywacja prosta:

– kolorystyczny KK (nazwa kwiatu jest motywowana przez nazwę koloru): *fiolatek*, *fijalek*, *fijotka*, *fiala*, *fijoleczek*, *fijolinka*, *fioletyszek*, *fioletki brunatne*;

– lokatywny KK (*las* jako nazwa miejsca): *proliszka*, *prolészka*;

– atrybutywny KK (brak woni jest prezentowany jako cecha kwiatu): *bezwonica*;

– sakralny KK (ze względu na to, że rzeczownik *pokutnica* jest pochodny od czasownika, można byłoby zakładać, że będzie chodziło o akcyjny KK; roślina nie może jednak dokonywać tej czynności, ale znaczenie rzeczownika przemawia za zaliczeniem go do sakralnego KK): *pokutnica*;

– akcyjny KK (czynność nazywana przez czasownik motywujący może być i jest dokonywana przez kwiat): *poruszenie*;

– zwierzęcy KK (chodzi o nazwę części ciała ptaka, czyli szerzej – zwierzęcia): *ptasze gronka*.

Motywacja złożona:

– kwiatowy, kolorystyczny i liczbowy KK (nazwa kwiatu i określenie liczby kolorów jego płatków): *fiolatek trójbarwny*, *fiolatek potrójny*;

- kwiatowy i lokatywny (nazwa kwiatu i określnik miejsca): *fiolatek ogrodowy*, *fiolatek leśny*, *lesne fijolki*, *fiolatek polny*, *polne fijolki*, *ziemne fijolki*;
- kwiatowy i temporalny (/ temporalny oraz sakralny) (nazwa kwiatu i czasu jego kwitnienia / także poprzez odniesienie do KK sakralnego werbalizowanego w nazwach świąt): *marcowa fijolka*; *marcowi kwiątk*, *wielkanocny kwiątk*;
- kwiatowy i atrybutywny KK (nazwa *kwiat* i cecha mu przysługująca): *fiolatek wonny*;
- kwiatowy i antropologiczny (nazwa kwiatu i nazwa niedorosłego człowieka): *dziecińne fijelcz*;
- kwiatowy i zwierzęcy (aksjologiczny) (nazwa kwiatu i formalnie przydawka należąca do zwierzęcego KK, lecz w sednie – do aksjologicznego): *fiolatek psi*.

Kaczeniec (SSiSL 2019: 110)

Motywacja prosta:

- zwierzęcy KK (nazwy zwierząt, a także ich części ciała): *kaczeniec*, *akaczeniec*, *kaczeniak*, *kaczyniek*, *clacyniec*, *kacie*, *kaczak*, *kaczenica*, *kączór*, *kączornice*, *kacezla*, *żabie oka*, *żabie oczy*, *żabie oczka*, *żabie ślepie*, *żabi skrzek*, *żabiaka*, *żabieniec*, *ziabiak*, *jajecznik*, *psi jajecznik*; *żabie oczka*; *wołowe oczy*, *wole oczy*, *wole ślupie*, *wołowiec*, *bycze oko*, *bycze oczy*, *gała*, *krowiák*, *krowińc*, *krowinki*, *krowianki*;
- kolorystyczny KK (nazwa koloru): *żółtacz*;
- atrybutywny KK (nazwa cechy kwiatu): *gluch*, *gluchy gluch*;
- akcjonalny KK (nazwy czynności, których podmiotem jest kwiat: *niecić/lśnić/plonąć*, także *tuczyć*): *knieć*, *kinieć*, *kniecie*, *knecina*, *kniat*, *likniat*, *ikniat* (związane najprawdopodobniej z czasownikiem *niecić* ‘rozpalać ogień’) (SEBr 240); *tuczek*, *tęczk*;
- lokatywny KK (nazwy miejsca, także nieczytelne dzisiaj): *bagno*, *blotuch*, *blatuch*; *łuknieć* (prawdopodobnie od bałto-słowiańskiego **luk-na-* ‘bagno, moczar’) (SSiSL 2019: 110); stpol. *łotacz*, *łotać* – prawdopodobnie od psl. **loky* ‘kałuża’ (SSiSL 2019: 110), *łatoć*, *łatacz*, *łatać*, *łataj*, *łatoń*, *łotasz*, *łotot*; *łącznik* (od *łąka*);
- temporalny KK (nazwa miesiąca): *majówka*;
- leczniczy KK (nazwy choroby, na którą stosowano kwiat, albo choroby, którą kwiat wywołuje): *kolkownik*; *liszaje*; *bolioczka*, *bolióczka*;
- antropologiczny KK (własna i pospolita nazwy ludzi): *kmieć* (mechaniczne skojarzenie *knieć* ze słowem *kmieć* ‘włościanin’); *kaśki*;
- KK kultury użytkowej (nazwy przedmiotów użytkowych): *grzebieńiec*, *grzebielija*;
- kwiatowy KK (nazwy przeniesione z innych kwiatów): *lelija*.

Motywacja złożona:

- zwierzęcy i botaniczny KK (nazwa rośliny lub nazwy jej części i nazwy zwierząt): *gynsie kwiątki*, *żabie liście*, *ziabia mięta*, *kacze ziele*, *krowie kwiatē*;
- akcjonalny i lokatywny KK: *knieć błotna*;
- kolorystyczny i kwiatowy KK (hiperonim *kwiat* i nazwa koloru): *żaltē kwiatē*.

Motywacja mieszana:

- KK metali szlachetnych i kolorystyczny (nazwa *złota* jest zarazem nazwą metalu szlachetnego i nazwą oceniającą): *złotawice*;
- akcjonalny i kwiatowy KK (hiperonim *kwiat* i derywat od czasownika, nazywającego czynność dokonywaną przez niego): *likwiat*, *nikwiat*;
- sakralny i temporalny KK (nazwa dnia Świętego jako określnik czasu kwitnienia): *wojciech*.

Kocanki (SSiSL 2019: 114)

Motywacja prosta:

- zwierzęcy KK (nazwy zwierząt lub ich skupisk): *kocanka, kocianka, kocanki, kicanki, koćki, kocie łapki, kocénóżki, kaczonka, jagienki, czereda*;
- atrybutywny KK (pochodne od przymiotników nazywających cechy kwiatu): *suszcze, kosatka*;
- botaniczny KK (nazwa części roślin / wysuszonych łodyg roślin nienależących do kategorii kwiatu lub połączenie tych nazw z hiperonimem *kwiat*): *słomnik, słomiany kwiat, słomianka*;
- akcyjny KK (od wyniku czynności szelestu wydawanego przez kwiaty przy ich dotknięciu): *szelepuszki, szeleszczuchy*;
- antropologiczny KK (nazwa części ciała człowieka): *nocke* (kasz. *nokc* ‘paznokieć’).

Motywacja złożona:

- zwierzęcy i KK kultury użytkowej (nazwa zwierzęcia i przedmiotu kultury użytkowej): *kocie buty*;
- atrybutywny i akcyjny KK (nazwa cechy kwiatu będącego przedmiotem czynności wiatru): *suchowiejki*;
- botaniczny i atrybutywny KK (nazwa cechy i hiperonim *kwiat* lub jego części): *suche kwiaty, sucholuski*;
- aksjologiczny i atrybutywny KK: *sucha bieda*;
- meteorologiczny i atrybutywny KK (nazwa zjawiska meteorologicznego i cechy kwiatu): *suchy deszcz*;
- witalny i lokatywny KK (nazwa cechy kwiatu poprzez nawiązanie do kodu witalnego (tzn. KK życia-śmierci) i nazwy miejsca): *nieśmiertelniki polne*;
- aksjologiczny KK (abstrakcyjne nazwy wartości): *bieda, radość*.

Konwalia (SSiSL 2019: 116–117)

Motywacja prosta:

- kwiatowy KK (nazwa innego kwiatu): *lilijka*;
- temporalny KK (nazwa miesiąca): *majówka, majownicka*;
- KK kultury użytkowej (nazwa przedmiotu kultury użytkowej): *kolczyki*;
- atrybutywny KK (nazwa cechy kwiatu): *gladysz, gladys*;
- leczniczy KK (nazwa dolegliwości, na którą stosowano kwiat): *glistnik, gliśnik, rannyk*;
- zwierzęcy KK (nazwa zwierzęcia lub części ciała zwierzęcia): *łanie uszko, łanka, łanysz, łanoszka, końska grzywa*.

Motywacja złożona:

- kwiatowy i lokatywny KK (nazwa kwiatu i nazwa miejsca): *lilia padolna, polna lilia*;
- sakralny, kultury użytkowej i temporalny KK (dzwonki były uważane za mające moc odpędzenia złego, stąd zaliczenie nazwy do sakralnego KK, równocześnie dzwonki są przedmiotami kultury użytkowej; *majowe* określa czas kwitnienia jako przymiotnik pochodny od nazwy miesiąca): *dzwonki majowe*;
- kwiatowy i temporalny (nazwa miesiąca i nazwa kwiatu): *majowe róże*.

Motywacja mieszana:

- sakralny i KK kultury użytkowej (przedmiot kultury użytkowej w świadomości tradycyjnej mający moc ochronną przed złymi mocami): *dzwonki*;
- KK kultury użytkowej (nazwa produktu): *śmietannik*.

415). Od leksemu *koza* pochodzą nazwy zawciągu – *kozine brody*, gajowca żółtego – *kozi pysk*, podagrycznika – *kozia stopa/stopka* (SSiSL 2024: 481).

2.2. Motywacja złożona

Zwierzęcy i KK kultury użytkowej / kod botaniczny: od rzeczownika *świnia* utworzono nazwę mniszka lekarskiego *świni mlecz* (SSiSL 2024: 415).

Animalistyczny, atrybutywny i kolorystyczny KK: od rzeczownika *koń* pochodzi nazwa koniczyzny *krasikoń biały* (SSiSL 2024: 292).

Animalistyczny i botaniczny KK: nazwy niektórych gatunków roślin mają motywację w informacji o wykorzystaniu rośliny do karmienia świń, por.: *świnia rzepka* / *rzeżucha* / *sałata*, *świni kopr* (SSiSL 2024: 415). Mieczyk dachówkowaty jest nazywany w gwarach *świńską cebulą* (SSiSL 2024: 415).

Zwierzęcy i KK kultury użytkowej: Mydlnica lekarska ma nazwę, do której wchodzi derywat wyrazu *koza*: *kozie mydło* (SSiSL 2024: 479). Storzyczek inaczej jest nazywany w gwarach: *koźlowa mąda*, *kozia mądka* – od staropolskiego *mądo*, *mądzie* ‘gonada męska’ (SSiSL 2024: 515). Złocien ma nazwy pochodne od rzeczownika *koziol* – *kozie jajka*, *kozłek* (SSiSL 2024: 516).

II. Na poziomie faset zastosowania magicznego, leczniczego albo działań sprawczych kwiaty są obecne w stereotypach zwierząt domowych. Kwiatom przypisywano moce lecznicze, ochronne, magiczne, używano ich w obrzędach zarówno religijnych, jak i rodzinnych, dorocznych. Działanie lecznicze kwiatów można rozpatrywać jako wzajemne oddziaływanie florystycznego i animalistycznego KK, dokonywane za pośrednictwem kodu ziołowego. W takich przypadkach chodzi bowiem o zmianę sposobu postrzegania poszczególnych roślin: z pełniących funkcje ozdobne (kategoryzacja jako kwiat) na pełniące funkcje lecznicze (kategoryzacja jako zioło).

1. Kwiaty były traktowane jako apotropeik dla zwierząt. Przypisywano im moc działania ochronnego, co zostało odnotowane w hasłach SSiSL. Np. chabru używano, aby zabezpieczyć krowy, zwłaszcza ich mleko przed czarownicami (SSiSL 2019: 80).

1.1. Święconymi ziołami okadzano zwierzęta, aby zabezpieczyć je przed czarownicami, uwolnić od czarów. W tym celu wykorzystywano np. chaber (SSiSL 2019: 77–78) i barwinek (SSiSL 2024: 56). Święconymi ziołami okadzano przede wszystkim krowy: „Wierzono, że jako zwierzę znajdujące się w stajence w chwili przyjścia na świat Jezusa Chrystusa, została oświęcona prawdziwą wiarą ..., i że krowa jest jedynym zwierzęciem, które bez grzechu można okadzać od uroków święconymi ziołami i odmawiać nad nim modlitwy” (SSiSL 2024: 102). Taka czynność nabierała szczególnego znaczenia w pewnych okresach lub w konkretnych sytuacjach, np.: „Przy

wyganianiu bydła po raz pierwszy na pastwisko ..., a także przy przeganianiu go z jednego miejsca na drugie, ... okadzano je (święconymi) ziołami ..., i wiankami – «aby go nikt nie oczarował»” (SSiSL 2024: 58). Okadzanie wykonywano zwłaszcza w czasie sakralnym, co miało potęgować jego wpływ: „Aby zabezpieczyć krowy przed czarownicą ... należało: okadzać krowy święconymi ziołami ..., zwłaszcza w wigilię św. Łucji” (SSiSL 2024: 117).

1.2. Aby czynności ochronne były skuteczne, w określony sposób zbierano / sadzono / zakładano / kruszono kwiaty i zioła. Goździk i inne kwiaty i zioła należało zbierać przed wschodem słońca: „Wierzono, że aby odpędzić czarownicę lub uczynić ją nieszkodliwą, należało udać się przed wschodem słońca na dziewiątą miedzę i zbierać zioła: *goździki polne*, *macierzankę*, *dzwonki* (*Hypericum perforatum*), *czarne ziele* (*Anemone pulsatilla*), *bylicę*, *boże drzewko*, *kopytnik* i inne, a ususzywszy je, iść do stajni i *kurzyć tego*” (SSiSL 2019: 103). Przystęp sadzono koło domu: „W ciągu roku profilaktycznie sadzono koło domu *przystęp* ... wieszano w oborze wianki i gromnice” (SSiSL 2024: 118). Jałowiec wkładano do rogu krowy: „Pierwszy wypas ... na Podhalu *kie sie ma redykować, to krowie zakłada się święcony jałowiec do rogu – babrula nie ma wte przystępu*” (SSiSL 2024: 122).

1.3. W dniu św. Rocha palono kwiaty (dziewannę, macierzankę, jałowiec, bylicę) i przepędzano bydło przez ogień: „Ochroną przed zarazą / pomorem bydła miał być ogień, zwłaszcza *nowy ogień* ..., rozpalany tradycyjnymi sposobami przez tarcie, nowy ogień ... Palono w nim zioła i rośliny o właściwościach apotropaicznych (np. jałowiec, bylicę, dziewannę, macierzankę) i przepędzano przez niego stado..., np. w dniu św. Rocha (16 VIII) ... – opiekuna bydła, ale i patrona od morowej zarazy...” (SSiSL 2024: 69).

1.4. Bydło karmiono roślinami kwiatnymi (biedrzyk / barwinek / święcone wianki / orlik / święcone zioła / ruta / bylica): „Aby zabezpieczyć krowy przed czarownicą, która mogłaby *odebrać / zepsuć* im mleko, należało: karmić zwierzęta święconym *biedrzykiem* ..., dzikim czosnkiem, barwinkiem z czosnkiem, chlebem i święconą kredą ..., okruciami ze święconych wianków ..., kotkami z palmy wielkanocnej ..., majeranem polnym, orlikiem ...; plackiem z ziołami, upieczonym w wigilię św. Łucji (12 XII) – każdego dnia po kawałku, aż do Trzech Króli ...” (SSiSL 2024: 117).

1.5. Krowom cedzono mleko przez wianki: „Zabezpieczenie krów przed szkodliwą mocą czarownic ... cedzić krowie mleko przez wianki święcone w oktawę Bożego Ciała ...” (SSiSL 2024: 117–118).

Kwiaty były używane w funkcji apotropaicznej nie tylko w różny sposób, ale także w różnym czasie. W dniu świętego – jak wierzono – następowała sakralizacja czasu zbierania albo święcenia roślin, co pozwala mówić o usy-

tuowaniu sakralno-temporalnym odpowiednich czynności ochronnych wobec zwierząt domowych.

Ponieważ było okadzano ziołami i kwiatami święconymi w dniu Matki Boskiej Zielnej (15 VIII), warto wskazać, jakie kwiaty w tym celu wykorzystywano. Były to: aksamitka – „dawniej niekiedy święcono je wraz z innymi ziołami, kwiatami w dniu Matki Boskiej Zielnej” (SSiSL 2019: 56); aster – „dawniej dodawano je do *ziela* święconego na Matkę Boską Zielną” (SSiSL 2019: 60); chaber – „chaber święci się na Matkę Boską Zielną” (SSiSL 2019: 77); goździk: „Goździki święcono też niekiedy wraz z innymi ziołami i kwiatami w dniu Matki Boskiej Zielnej” (SSiSL 2019: 102). W oktawę Bożego Ciała święcono goździk: „W oktawę Bożego Ciała święci się wianki, w których skład wchodzi także goździki” (SSiSL 2019: 102–103).

W obrzędowości świętojańskiej, a także na Zielone Świątki, kwiaty pełniły funkcję ozdobną i apotropeiczną. Do nich należał chaber: „szczególną rolę chaber odgrywał w obrzędowości świętojańskiej: w przededniu świętego Jana (23 VI) w Opoczyńskim bukietami z chabru, łopianu, tataraku i *pruszczyku* majono obory i stodoły; na Warmii i Mazurach za drzwi domów i obór zatykano chaber i łopian; podobnie nad Rabą w podstrzesze chałupy wkładano bukiety z chabru, kąkolu, maku, wyki i innych roślin polnych. Rośliny te miały chronić ludzi i zwierzęta przed złymi mocami (diabłem i czarownicami), dopomóc w wypędzeniu demonów wodnych z pól uprawnych, zapobiec chorobom i klęskom żywiołowym ... Pasterze, by chronić bydło przed czarownicami, 24 VI wili wianki z chabru i zakładali je krowom na rogi/szyję” (SSiSL 2019: 77–78). Bławatek odgrywał ważną rolę apotropeiczną i estetyczną w czasie Zielonych Świątek: *Bławatką na Zielone Świątki krowy majili. Było dużo pastuchów, dużo krow, gnaliśmy te krowy i robiło się maidła w sobotę, a w niedzielę się już zakładało na rogi. I te krowy śli takie wesole, na rogach maidła. Jałoweczki jak mieli małe różki, to się wianeczki wilo z makówek, z bławatku. I każde stworzenie było ubrane. A potem te maidła się brało z rogów, jak się już krowy przygnało do chliwa, i zakładało się za strzeche* (SSiSL 2019: 78).

Polne kwiaty poza funkcjami ochronnymi, ozdobnymi także miały zapewnić bydłu zdrowie i płodność: „W wigilię Zielonych Świątek, na Zielone Świątki ... majono / umajano / strojono bydło ... Pasterze ubierali łby i rogi bydła w wieńce z brzeziny, gaiki (wianki z zielonych gałęzi i polnych kwiatów). Majenie zwierząt miało funkcję apotropeiczną tj. zabezpieczało przed złym duchem ..., a także utrzymywało bydło w zdrowiu i płodności” (SSiSL 2024: 55). Takie obrzędy były przede wszystkim skierowane na krowy: „Na Zielone Świątki *majono* ..., *strojono* ..., *ubierano krowy* ..., tj. *przystrajano im rogi kwiatami lub zielenią* ..., *zakładano na rogi*

wianki ..." (SSiSL 2024: 117); „W tym szczególnym czasie każda krowa musiała być umajona, *aby krowy pamiętali, że były Zielone Świątki* ...; mawiano, że *jak krowy pastuch nie umiał, to cały rok krowa płakała* ..." (SSiSL 2024: 117).

Poza wymienionymi wyżej świętami ważne były także wigilia i dzień św. Łucji. W tym czasie chabrem posypywano progi stajen: „Jako środek chroniący bydło przed złym wpływem czarownicy stosowany był na Podhalu w wigilię św. Łucji wymiennie z makiem do posypywania progów stajen ...” (SSiSL 2019: 80).

Obrzędowi wigilijnym towarzyszyło wiele praktyk ochronnych, w tym z wykorzystaniem święconych ziół i kwiatów (ruty): krowom zanoszono opłatek (kolorowy – żółty, różowy, zielony, np. żółty, aby miały żółte masło), kruszono go do szezki, podawano na chlebie (z miodem), ze struclą, z paszą, z ziołami, np. z rutą (SSiSL 2024: 116).

2. Kwiatom (ziołom) przypisywano działanie lecznicze. Używano ich skutecznie na wiele chorób i dolegliwości zwierząt. Stosowano przy tym różne sposoby leczenia.

2.1. Kwiaty i zioła dawano do jedzenia / picia.

2.1.1. Na obrzęki wymienia krowom podawano napar z ziół (chaber / rozchodnik / lubczyk / przestęp): „W Sieradzkim napar ze święconych ziół (z *rozchodnika, lubczyku, przestępu, trzęsiochy* oraz z *chabrow*) podawano krowom w wypadku obrzęków wymienia ..., a w Lubelskim suszone kwiaty chabru z wianuszków poświęconych na zakończenie oktawy Bożego Ciała dawano do picia krowom po ocieleniu” (SSiSL 2019: 79).

2.1.2. W leczeniu szaleństwa używano utartego korzenia chabru: „Korzeń chabru łąkowego był uważany za skuteczny w leczeniu szaleństwa ludzi, bydła i psów: wedle ludowych przekonań należało taki korzeń utrzeć, wymieszać z masłem, posmarować nim chleb i dać choremu do zjedzenia; zabiegu trzeba było dokonywać tylko rano i później długo niczego nie pić ani nie jeść (SSiSL 2019: 80).

2.1.3. Przy niepłodności dawano krowom do jedzenia lub powąchania święcone zioła: „W leczeniu niepłodności krowy sięgano również po sakramentalia: obwiązywano zwierzę nitką z chrzcielnego płótna, pocierano po krzyżu i zadzie święconym obrusem, czyli obrusem z ołtarza ...; karmiono solą św. Agaty, resztkami święconki ... (lub dawano krowie do powąchania święcone ...), święconymi ziołami, opłatkiem” (SSiSL 2024: 109).

2.1.4. Jako środek wzmacniający po porodzie wykorzystywano odvary z ziół (dzwonka, bylicy, wrotyczu): „Popularną praktyką po porodzie było pojenie *ocielonki* odwarem z ziół (święconych na Boże Ciało, Matki Boskiej Zielnej), ... najlepiej „zagranicznych”, tj. zżętych w innej parafii ...; Krowę

pojono i karmiono utartym w makutrze siemieniem, czosnkiem i wianuszkami z Bożego Narodzenia ..., wodą z opłatkiem ..., sianem z wigilijnego stołu ..., pszennymi otrębami ..., kwaśnicą z otrębami żytnimi ..., odwarem z głąbów kapuścianych ..., ciepłą kapustą, ziołami (dzwonkiem, bylicą, wrotyczem), jajkiem, mąką żytnią, solą, słoniną ... – *aby się wyprawila łącnie, a pokrzepila prędzej ...*” (SSiSL 2024: 113).

2.2. Kwiaty (dziewannę) stosowano jako magiczny środek na robaki: W zamówieniach właściciel „napadniętego robactwem” bydła wieczorem o zachodzie słońca nachyla wierzchołek dziewanny, przykładając go ciężkim kamieniem lub bryłą ziemi i wymawia formułę magiczną: *Dziewanno, dziewanno, panno! dopóty cię nie odchyle, póki* [z takię a takię maści cierpiącego bydłęcia] *nie wypędzisz robaków*” (SSiSL 2024: 67).

2.3. Ogólnie okadzanie święconymi ziołami, kwiatami (barwinkiem) było uznawane za skuteczne na choroby: „Nadto chore bydło leczono (święconymi) ziołami (kwiatami), często poprzez okadzanie nimi zwierząt” (SSiSL 2024: 68); „Aby bydło było silne i zdrowe, ... w Wigilię okadzano je ziołami” (SSiSL 2024: 56).

2.3.1. Kwiatów (sasanki) używano, aby bydło nie dostało czarnej choroby: „W Wielki Piątek okadzano bydło święconym *zielem*, karmiono *czarnym ziele*m, czyli sasanką zwyczajną, aby nie dostało czarnej choroby ...” (SSiSL 2024: 55).

2.3.2. Kwiaty i święcone zioła miały przywrócić krowom odebrane/zaczarowane przez czarownicę mleko: „wykorzystywano sakramentalia, przedmioty poświęcone – okadzano ..., krowie wymię, garnki do mleka święconymi ziołami ... Okadzano też woskiem z paschału ..., dymem z gromnicy ..., białym ziele[m [= czosnkiem] ...” (SSiSL 2024: 120).

2.3.3. Macierzanka i dziurawiec miały działanie oczyszczające po ociehleniu się krowy: „Przed powrotem do stanu sprzed ocielenia krowa, rytualnie nieczysta, stanowiąca zagrożenie dla stykających się z nią ludzi, musiała się oczyścić. Wierzono, że działanie oczyszczające miało: okadzanie zwierzęcia święconymi (na Boże Ciało, Matki Boskiej Zielnej) ziołami powsz., np. macierzanką ..., poświęconymi wiankami z dziurawcem ..., także kadzidłem święconym na Trzech Króli ...; mirą – szczególnie w *nowy piątek* [= pierwszy piątek po nowiu księżyca]” (SSiSL 2024: 113).

3. Niektóre kwiaty były pokarmem dla bydła.

Kaczeniec dawano kaczkom, świniom i krowom: „Dawniej kaczeńce służyły niekiedy za pokarm dla zwierząt, głównie kaczek ..., świń ... i krów. Uważano, że po zjedzeniu kaczeńca *mleko krowy zołciejse dawali i masło było zołciejse*” (SSiSL 2019: 112). Nagietek w pewnych okolicznościach był używany dla bydła: „Gdy prowadzono bydło na pastwisko, do którego nie

przywykło lub którego sobie nie upodobało, dawano mu nagietki ..." (SSiSL 2024: 52). Koniczynę mieszano z sianem i karmiono bydło: „W polszczyźnie gwarowej słoma zmieszana z sianem lub koniczyną, służąca jako pokarm dla bydła, nazywana jest *trząską* ..., *trzęsianką* ..., *zakładką* ..." (SSiSL 2024: 52); „Przysmakiem krów jest także koniczyna” (SSiSL 2024: 114).

4. Kwiatów używano jako ozdoby dla zwierząt domowych w obrzędach rodzinnych.

Dziewczęta robiły bukieciki dla drużyny weselnej (w tym dla zwierząt) z mirtu i asparagusu: „niekiedy dziewczęta przygotowywały również bukieciki z mirtu lub asparagusu dla całej drużyny weselnej. Nawet kury, które panna młoda dostawała od gospodyń, na szyjach miały czerwone wstążki z asparagusem lub mirem” (SSiSL 2019: 58).

5. Człowiek używał kwiatów, aby uzyskać to, czego potrzebuje, co z jego punktu widzenia jest dobre dla niego i dla zwierzęcia. Stąd można rozróżniać dodatnie i ujemne działanie kwiatów. Działanie dodatnie na bydło (przede wszystkim na krowy) było związane z jakością i ilością otrzymywanych przed człowieka produktów.

5.1. Kaczeniec i różne zioła miały działanie mlekopędne: „Kaczeńce spożywane przez nie w niewielkiej ilości miały też działać mlekopędnie ..., a mleko dzięki nim być pożywniejsze” (SSiSL 2019: 112). W praktykach sprowadzania i przywracania mleczności krów należało: (a) dodawać im do pokarmu zioła ..., zerwany przed wschodem słońca, z zachowaniem pewnego ceremoniału magicznego, *krowi chwost* ...; poić krowy odwarem z ziół ...; (b) okadzać krowy ziołami ..." (SSiSL 2024: 119).

5.2. Aby z mleka było dużo śmietany, aby śmietana była gęsta, aby masło było żółte, używano krwawnika, święconych ziół, lilii złotogłowu / *śmietannika*, dziewanny: Aby z krowiego mleka było dużo śmietany, okadzano zwierzęta *śmietanką* [= krwawnikiem] ..., święconym *zielem* ...; karmiono korzeniem cebulkowym lilii złotogłów, rośliny nazywanej na Kujawach *śmietannikiem* ...; dawano krowom śmietannik – „ziele w boru, ma dwa listki na wierzchu, a w ziemi żółty korzeń jak czosnek” ...; dodawano do paszy dla krów dziewannę nazywaną *śmietannikiem* ...; aby krowa miała gęstą śmietanę, podawano jej do picia odwar ze *śmietannika* [= targownika] (SSiSL 2024: 120).

5.3. Krowom i cielętom zakładano wianki, aby się nie gziły i nie zginęły w lesie: „W pieśni pasterskiej na św. Stanisława mają bydło wiankami z zielonej brzeziny, a żeby się krowy, cielęta nie gziły; po przygonieniu krowy do domu zdejmują krowie wianki i wyrzucają je na dach, żeby krowy *w lesie nie zginęły*” (SSiSL 2024: 108, 115).

6. Kwiaty mogą oddziaływać na zwierzęta negatywnie, szkodząco.

Kaczeniec może być niekorzystny dla krów i kurcząt: „zanotowano też przekonania, że *paskudnika* «może dostać krowa z nagłego *skubania kaczyńcu* lub młodej koniczyny»..., oraz że *kaczenie ni wolno było do domu przynosić, bo jak małe kurczaki, to wszystko wyzdychało ...*, *kurczęta pokosławieju*” (SSiSL 2019: 112). Niezapominajki wpływają na małe zwierzęta: „zapisy etnograficzne poświadczają też wiarę w to, że niezapominajki mogą powodować ślepotę u małych zwierząt domowych (królików, gęsi), dlatego wystrzegano się ich przynoszenia do domu” (SSiSL 2019: 180–182). Koniczyna może wywierać niepożądany wpływ na krowę: „sądzone, że jeśli po ciężkim porodzie krowa jest źle żywiona, to *zmarni się*; nie dawano jej siewki ani *koniczu*, aby się w niej *nie zapiekło* [= nie dostała zatwardzenia]...” (SSiSL 2024: 113).

III. Na poziomie fasety **SYMBOLIKA** w SSiSL jest przedstawiane znane z tekstów folkloru polskiego znaczenie symboliczne pasienia bydła i utraty przez dziewczynę wianka, np.: „*Dziewczyzna pasie / gna bydeleczo / bydło* i gubi wianek ... W pieśni weselnej *bydeleczo tratujące ziółeczko w ogródeczku* to także symboliczny obraz aktu miłosnego” (SSiSL 2024: 70).

IV. W fascie **IMIONA** w SSiSL obecna jest informacja o wzajemnych powiązaniach zwierzęcego i kwiatowego KK. We wcześniejszych opracowaniach już omawiano temat motywacji imion własnych zwierząt domowych przez nazwy kwiatów (zob. Nepop-Aidachych 2025: 163–166). Olga Kielak w swojej monografii poświęciła osobny rozdział motywacji zoonimów (Kielak 2020: 77–98). W SSiSL, którego autorzy czerpią przykłady także ze *Słownika zoonimicznego* Stefana Warchoła (2007–2009), odnotowywane są „odkwiatowe” nazwy zwierząt.

Skojarzenia z barwą sierści krowy powodują powstanie takich nazw krów: wielobarwne, tzw. łaciate: *Kwiata*, *Kwiatocha*; *Kwiciata*, *Kwiciasta*, *Kwiatula* (‘czarno-czerwona, czarno-biała, czerwono-biała’) (SSiSL 2024: 90); ze znakiem kwiatu na czole: *Kwiatula* (SSiSL 2024: 90); o barwie czerwonej: *Róża*; *Różana*, *Różyczka*, *Rożalista* (SSiSL 2024: 91). Odnotowano także imię byka z gwiazdą na czole – *Kwiaton* (SSiSL 2024: 175) oraz wołu ‘z plamą (gwiazdą, kwiatem, sercem) na czole’ – *Kwiaton* (SSiSL 2024: 198), kłacz ‘z plamką na czole’ – *Kwiatocha* (SSiSL 2024: 380). Świnia różowej barwy bywa nazywana *Róża*, *Różowiutka*, *Różyczka* (SSiSL 2024: 402).

V. Faseta **NAZWY** w hasłach poświęconych stereotypom zwierząt domowych mieści kilka nazw pospolitych, związanych z florystycznym KK. Np. rzeczownik *bazia*, nazywający pączki kwiatu na wierzbie, jest wyrazem motywującym użycie kilku pospolitych nazw zwierząt: *baszek*: „W języku dzieci ... *baszek* (także w znaczeniu ‘pączek kwiatu na wierzbie; bazia, kotka’)..., *bysiek*” (SSiSL 2024: 388) był używany jako nazwa żrebięcia; *bazia*,

baziu, baziczek, baziuk, baziuczek, baziuś, baziusiczek, baż – pieszczotliwie ‘młody baran’ (SSiSL 2024: 575); *bazię* ‘jagnię’, *bazia* ‘młode owcy’, *bażlak* ‘jagnię’, *bazia, baziu, baziuk, baziuczek, baziuś, baziusiczek, baż, baziuchna, baziulka, baziusia, baziusiczka* ‘młoda owca, owieczka’ (SSiSL 2024: 600); *baś baś, bāziu bāziu* – zawołania na jagnię (SSiSL 2024: 602).

* * *

Podsumowując dokonaną analizę, można stwierdzić, że polskie językowo-kulturowe stereotypy kwiatów i zwierząt domowych są ze sobą ściśle związane. Wzajemne powiązania florystycznego i animalistycznego (a także innych) KK można badać na podstawie haseł SSiSL.

Na poziomie nominacji odnotowano, że w wielu przypadkach pospolite nazwy kwiatów są motywowane przez nazwy zwierząt (w tym domowych) lub ich derywaty. Natomiast wśród pospolitych nazw zwierząt domowych nie ma przykładów motywacji przez nazwy kwiatów, poza pochodnymi od leksemu *bazia*. Znacznie częściej występują motywowane przez nazwy kwiatów imiona własne zwierząt domowych.

Na poziomie relacji podmiotowo-przedmiotowych kwiaty są ujmowane jako podmioty albo narzędzia działań ochronnych, leczniczych, magicznych, ozdobnych, korzystnych (rzadko – szkodliwych) względem zwierząt domowych, które znajdują się w pozycji obiektów tych działań.

W znaczeniu symbolicznym zarówno kwiaty, jak i zwierzęta domowe współtworzą symbolikę aktu miłosnego, odnoszącą się do antropologicznego KK. To właśnie jedność zwierzęcego i kwiatowego KK jest prezentowana w postaci aksjologizowanego obrazu spełnienia w kołędach gospodarskich: *krówce / krówańki / krówki się pocieliły / krówka / krowisia / krowiczka się ocieliła / omnożyła, same byczki / trzysta byczków / wołoszków / po sto cielunt porodili / popłodziły / rozmnożyły / namnożyły / parę wolków / ciotuszków położyła ze złotymi / białymi nogami / pozłoconymi kopytkami / złotymi / srebrnymi różkami / złotymi kwiatkami* – znak, że w oborze Bóg dał dobrze (SSiSL 2024: 110).

Zaproponowana analiza powiązań kodów konceptualnych – animalistycznego i florystycznego – ujawniła, w jaki sposób można badać ich wzajemne oddziaływanie na przykładzie stereotypów zwierząt i kwiatów na podstawie haseł SSiSL. Podobną ścieżkę badawczą można zastosować wobec innych KK, co pozwoli zrekonstruować zarówno werbalizowany obraz relacji poszczególnych KK, jak i fragment polskiego językowego i konceptualnego obrazu świata.

Literatura

- Bartmiński Jerzy, 1996, *O „Słowniku stereotypów i symboli ludowych”*, [w:] SSiSL, s. 9–34.
- Bartmiński Jerzy, 2006, *O pojęciu językowego obrazu świata*, [w:] tegoż, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS, s. 11–21.
- Kielak Olga, 2020, *Zwierzęta domowe w języku i kulturze. Studium etnolingwistyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- LASiS – *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, red. naczel. Jerzy Bartmiński,
- T. 1: *Dom*, red. Jerzy Bartmiński, Iwona Bielińska-Gardziel, Beata Żywicka, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2015.
- T. 2: *Europa*, red. Wojciech Chlebda, Lublin–Opole: Wydawnictwo UMCS 2018.
- T. 3: *Praca*, red. Jerzy Bartmiński, Małgorzata Brzozowska, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2016.
- T. 4: *Wolność*, red. Maciej Abramowicz, Jerzy Bartmiński, Lublin–Warszawa: Wydawnictwo UMCS 2019.
- T. 5: *Honor*, red. Petar Sotirov, Dejan Ajdačić, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2017.
- T. 6: *Rodzina*, red. Dorota Pazio-Wlazłowska, Lublin–Warszawa: Wydawnictwo UMCS, Instytut Sławistyki PAN, Fundacja Sławistyczna 2025.
- T. 7: *Demokracja*, red. Jerzy Bartmiński, Monika Grzeszczak, Alena Rudenka, Lublin–Warszawa: Wydawnictwo UMCS, Instytut Sławistyki PAN, Fundacja Sławistyczna 2024.
- T. 8: *Zdrowie*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ałła Kozhinowa, Joanna Szadura, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2026.
- Nepop-Aidachych Ldiia, 2025, *Wербalne przejawy wzajemnego oddziaływania florystycznego i animalistycznego kodów konceptualnych w języku polskim*, „LingVaria” 1 (39), s. 157–168. DOI: 10.12797/LV.20.2025.39.11.
- Warchoł Stefan, 2007–2009, *Słownik etymologiczno-motywacyjny słowiańskiej zoonimii ludowej. Słowiańskie nazwy własne zwierząt dzikich w środowiskach wiejskich*, t. I: *Bawoły. Byki. Konie. Woły*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007; t. II: *Krowy*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2009.
- Waniakowa Jadwiga, 2015, *Nazwy zwierząt w nazwach roślin*, [w:] *Dialog pokoleń w języku potocznym, w języku wsi i miasta, w literaturze, w publicystyce, w tekstach kultury*, red. Elżbieta Wierzbicka-Piotrowska, Warszawa: Wydział Polonistyki UW, s. 187–194.
- Waniakowa Jadwiga, 2021, *Polskie gwarowe nazwy roślin z komponentem kaczy*, [w:] *Pol-szczyzna jest zobowiązaniem, a dla niektórych pasją. Tom prac ofiarowanych prof. dr hab. Barbarze Falińskiej w 90. rocznicę urodzin*, red. Józef Porayski-Pomsta, Katarzyna Sobolewska, Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa, s. 37–48.
- Wysoczański Włodzimierz, 2023, *Kody językowo-kulturowe w polskiej frazematyce gwarowej*, Wrocław: Wydawnictwo UW.

Słowniki

- SEBr – Brückner Aleksander, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa: Wiedza Powszechna 1985 [przedruk z 1927].

SSiSL – *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, Lublin: Wydawnictwo UMCS. Koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska [od cz. 3. Niebrzegowska-Bartmińska], t. 1: *Kosmos*, cz. 1: *Niebo, światła niebieskie, ogień, kamienie*, 1996; cz. 2: *Ziemia, woda, podziemie*, 1999; cz. 3: *Meteorologia*, 2012; cz. 4: *Świat, światło, metale*, 2012; t. 2: *Rośliny*, cz. 1: *Zboża*, 2017; cz. 2: *Warzywa, przyprawy, rośliny przemysłowe*, 2018; cz. 3: *Kwiaty*, 2019; cz. 4: *Zioła*, 2019; cz. 5: *Drzewa owocowe i iglaste*, 2020; cz. 6: *Drzewa liściaste*, 2021; cz. 7: *Krzewy i krzewinki*, 2022; t. 3: *Zwierzęta*, cz. 1: *Zwierzęta domowe*. Koncepcja całości: Jerzy Bartmiński, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, zastępca red.: Katarzyna Prorok, 2024.

Streszczenie: Autorka prezentuje analizę wzajemnych powiązań polskich stereotypów kwiatów i zwierząt domowych opisanych w lubelskim *Słowniku stereotypów i symboli ludowych* i ujawnionych na poziomie motywacji nazw, zastosowania, symboliki i działań sprawczych. Ponieważ leksemy są werbalnymi wykładnikami konceptów, można twierdzić, że badając wzajemne powiązania odpowiednich stereotypów, możemy zaobserwować także zjawiska wzajemnego oddziaływania kwiatowego i zwierzęcego kodu konceptualnego. Wiele pospolitych nazw kwiatów jest motywowanych przez nazwy zwierząt lub ich derywaty. Zwykle jest to motywacja prosta przez leksemy należące do zwierzęcego KK, rzadziej – motywacja złożona (animalistyczny i antropologiczny KK; zwierzęcy i kwiatowy KK; animalistyczny i KK kultury użytkowej). Natomiast pospolite nazwy zwierząt domowych nie wykazują motywacji przez nazwy kwiatów, poza pochodnymi od leksemu *bazia*. Znacznie częściej przez nazwy kwiatów motywowane są imiona własne zwierząt domowych. Na poziomie relacji podmiotowo-przedmiotowych kwiaty są ujmowane jako podmioty albo narzędzia działań ochronnych, leczniczych, magicznych, ozdobnych, korzystnych (rzadko – szkodliwych) względem zwierząt domowych, a zwierzęta domowe znajdują się w pozycji obiektów tych działań. Zarówno kwiaty, jak i zwierzęta domowe wspólnie tworzą symbol aktu miłosnego, odnoszącego się do antropologicznego kodu konceptualnego.

Słowa kluczowe: stereotyp; stereotypy kwiatów; stereotypy zwierząt; kod konceptualny; język polski